

Ex contractu, ex delicto

Z dziejów prawa zobowiązań

Ex contractu, ex delicto

Z dziejów prawa zobowiązań

Ex contractu, ex delicto

The History of the Law of Obligations

edited by
Maciej Mikula and Kamil Stolarski

Jagiellonian University Press

Ex contractu, ex delicto

Z dziejów prawa zobowiązań

pod redakcją
Macieja Mikuły i Kamila Stolarskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Książka dofinansowana przez Giełdę Papierów Wartościowych SA, Klub Jagielloński oraz przez Uniwersytet Jagielloński ze środków Towarzystwa Doktorantów oraz Wydziału Prawa i Administracji

RECENZENCI ARTYKUŁÓW:

prof. dr hab. Kazimierz Baran (Beata Baran, dr Jan Halberda)
prof. dr hab. Wojciech Dajczak (mgr Aleksander Grebieniow)
prof. dr hab. Andrzej Dziadzio (mgr Piotr Kawałek)
prof. dr hab. Tomasz Giaro (Mateusz Jerzy Nocuń, mgr Jan Rudnicki)
prof. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki (mgr Adam Dyrda)
prof. dr hab. Artur Korobowicz, prof. dr hab. Marek Kuryłowicz (dr Anna Fermus-Bobowiec, dr Iwona Szpringer)
prof. dr hab. Ryszard Łaszewski (dr Anna Moszyńska)
prof. dr hab. Zbigniew Naworski (mgr Tomasz Kucharski)
prof. dr hab. Dorota Malec (mgr Kamila Kędzierska, mgr Karol Siemaszko)
prof. dr hab. J.S. Matuszewski (dr Dorota Wiśniewska-Józwiak)
prof. dr hab. Marek Mozgawa (mgr Filip Radoniewicz)
prof. dr Marko Petrak (doc. dr Tomislav Karlović)
prof. dr hab. Marian J. Ptak (mgr Tomasz Bartnik, mgr Jakub Kawa)
dr hab. Andrzej Sokala, prof. UMK (dr Marek Sobczyk)
prof. dr hab. Andrzej Szumański (dr Joanna Warchoła)
prof. dr hab. Wacław Uruszczak (dr Marek Stary)
prof. dr hab. Andrzej Zakrzewski (Łukasz Gołaszewski)

TŁUMACZENIA ANGIELSKIE: Diana Piekarska i Autorzy

PROJEKT OKŁADKI: Agnieszka Winciorek

Na okładce: miedzioryt z akwafortą Anthony'ego Walkera, wg Hansa Holbeina (?), *The Country Attorney and his Clients*, ze zbiorów Gabinetu Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie, Inw. 8176.

© Copyright by Maciej Mikuła, Kamil Stolarski & Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Wydanie I, Kraków 2012
All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3292-3, e-ISBN (wersja elektroniczna) 978-83-233-8544-8

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-631-18-81, 12-631-18-82, fax 12-631-18-83
Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Spis treści

Wykaz skrótów.....	9
Od redakcji.....	13
Wacław Uruszczak (Uniwersytet Jagielloński) – <i>Znaczenie średniowiecznej kanonistyki dla prawa zobowiązań</i>	15

Część I. Z dziejów prawa zobowiązań

Tomislav Karlović (Uniwersytet w Zagrzebiu) – <i>Some Remarks on the Conclusion of Contracts inter absentes in Roman Law</i>	25
Mateusz Jerzy Nocuń (Uniwersytet Warszawski) – <i>Odpowiedzialność z tytułu kradzieży w prawie Mojżeszowym i w prawie rzymskim</i>	37
Jakub Kawa (Uniwersytet Wrocławski) – <i>Zobowiązanie do udziału w krucjacie w średniowieczu</i>	53
Łukasz Gołaszewski (Uniwersytet Warszawski) – <i>Praktyka prawa zobowiązań w mieście Knyszynie w latach 1553–1557 w świetle Ius Municipale Magdeburgense oraz I Statutu Litewskiego</i>	65
Tomasz Kucharski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) – <i>Modyfikacja charakteru prawnego paktów konwentów po 1632 r.</i>	89
Jan Halberda (Uniwersytet Jagielloński) – <i>Zobowiązania z gier i zakładów w orzecznictwie common law (w latach 1664–1845)</i>	111
Jan Rudnicki (Uniwersytet Warszawski) – <i>Indentured servitude – służba przypisana w koloniach brytyjskich w Ameryce Północnej</i>	123
Dorota Wiśniewska-Jóźwiak (Uniwersytet Łódzki) – <i>Ustawodawstwo a praktyka – darowizny przedmażeńskie w Kodeksie Napoleona</i>	133
Beata Baran (Uniwersytet Jagielloński) – <i>Uгода w systemie prawa cywilnego II Rzeczypospolitej</i>	141
Adam Dyrda (Uniwersytet Jagielloński) – <i>Spory o kausalność zobowiązań w dwudziestoleciu międzywojennym</i>	149
Karol Siemaszko (Uniwersytet Jagielloński) – <i>Odpowiedzialność za szkody wyrządzone w związku z użyciem sił przyrody w polskim kodeksie zobowiązań z 1933 r. w świetle poglądów doktryny i orzecznictwa Sądu Najwyższego z lat 1933–1939</i>	157

Część II. W stronę współczesnego prawa zobowiązań

Marek Starý (Uniwersytet Finansów i Administracji w Pradze) – <i>Et mutuum date nihil desperantes? Credit Interest in the History of Czech Law</i>	169
--	-----

Tomasz Bartnik (Uniwersytet Wrocławski) – <i>Deiectum vel effusum w świetle regulacji kodeksu zobowiązań i kodeksu cywilnego</i>	177
Anna Fermus-Bobowiec, Iwona Szpringer (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) – <i>Laesio enormis jako podstawa współczesnej instytucji wyzysku</i>	191
Aleksander Grebieniow (Uniwersytet we Fryburgu Szwajcarskim) – <i>Zobowiązania del credere. Historia i współczesność</i>	211
Piotr Kawalek (Uniwersytet Jagielloński) – <i>Zadośćuczynienie za śmierć osoby bliskiej w ustawodawstwie polskim XX wieku</i>	223
Filip Radoniewicz (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) – <i>Dochodzenie roszczeń cywilnych w polskim postępowaniu karnym – analiza obecnej regulacji na tle wcześniejszych rozwiązań</i>	235
Marek Sobczyk (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) – <i>Historyczny rozwój zasady aktualności wzbogacenia</i>	249
Anna Moszyńska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) – <i>Rękojmia a sprzedaż konsumencka – co lepiej chroni nabywcę?</i>	265
Kamila Kędzierska (Uniwersytet Jagielloński) – <i>Prawo zobowiązań – chiński punkt widzenia</i>	277
Joanna Warchoń (Parlament Europejski, Strasburg/Bruksela) – <i>Przegląd klauzul zakazujących reeksportu gazu w długoterminowych umowach o dostawę gazu zawieranych pomiędzy przedsiębiorcami z państw członkowskich i producentami gazu spoza UE</i>	291

Table of contents

List of Abbreviations.....	9
From the Editors	13

Wacław Uruszczak (Jagiellonian University), <i>The Importance of Medieval Canonistics for the Law of Obligations</i>	15
--	----

Part I. The History of the Law of Obligations

Tomislav Karlović (University of Zagreb) – <i>Some Remarks on the Conclusion of Contracts inter absentes in Roman Law</i>	25
Mateusz Jerzy Nocuń (University of Warsaw) – <i>The Liability for a Theft in Mosaic and Roman Law</i>	37
Jakub Kawa (University of Wrocław) – <i>The Commitment to Participate in the Crusade in the Middle Ages</i>	53
Łukasz Gołaszewski (University of Warsaw) – <i>The Practice of Contract Law in the Years 1553–1557 in Knyszyn in the Light of Ius Municipale Magdeburgense and the 1st Statute of Lithuania</i>	65
Tomasz Kucharski (Nicolaus Copernicus University in Toruń) – <i>The Modification of Legal Character of the ‘pacta conventa’ since 1632</i>	89
Jan Halberda (Jagiellonian University) – <i>Liability Resulting from Wager in Common Law Courts (1664–1845)</i>	111
Jan Rudnicki (University of Warsaw) – <i>Indentured servitude – Service Attributed in the British Colonies in North America</i>	123
Dorota Wiśniewska-Józwiak (University of Łódź) – <i>Law and Practice – Premarital Donations in the Napoleonic Code</i>	133
Beata Baran (Jagiellonian University) – <i>Settlements in Polish Civil Law System in the Second Republic</i>	141
Adam Dyrda (Jagiellonian University) – <i>Disputes about Causality Commitments in the Interwar Period</i>	149
Karol Siemaszko (Jagiellonian University) – <i>Liability for Damage Resulting From the Use of the Forces of Nature in Polish Obligation Code from 1933 in the Light of Doctrine and Polish Supreme Court’s Jurisdiction from the Years 1933–1939..</i>	157

Part II. Towards the Modern Law of Obligations

Marek Starý (The University of Finance and Administration in Prague) – <i>Et mutuum date nihil desperantes? Credit Interest in the History of Czech Law</i>	169
---	-----

Tomasz Bartnik (University of Wrocław) – <i>Deiectum vel effusum in the Light of the Code of Obligations and the Civil Code</i>	177
Anna Fermus-Bobowiec, Iwona Szpringer (Maria Curie-Skłodowska University in Lublin) – <i>Laesio enormis – Basis of Contemporary Lesion Institution (enormous loss)</i>	191
Aleksander Grebieniow (University of Freiburg) – <i>The Obligations of del credere. The History and Present</i>	211
Piotr Kawalek (Jagiellonian University) – <i>Compensation for Death of a Relative in the Polish Legislation of the Twentieth Century</i>	223
Filip Radoniewicz (Maria Curie-Skłodowska University in Lublin) – <i>Assertion of Civil Claims in Polish Penal Proceedings – Analysis of Present Regulation against a Background of Prior Solutions</i>	235
Marek Sobczyk (Nicolaus Copernicus University in Toruń) – <i>The Historical Development of the Principle of Restitution of the Still Existing Unjust Enrichment</i>	249
Anna Moszyńska (Nicolaus Copernicus University in Toruń) – <i>Warranty and Conformity with a Contract – What Is Better for the Purchaser?</i>	265
Kamila Kędzierska (Jagiellonian University) – <i>Law of Obligations – the Chinese Point of View</i>	277
Joanna Warchoł (European Parliament, Strasbourg/Brussels) – <i>Overview of Gas Re-Export Clause in Long-Term Gas Supply Contracts between Companies from Member States and Producers from behind EU</i>	291

WYKAZ SKRÓTÓW

ABGB	– <i>Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch</i> , Powszechny kodeks cywilny austriacki z 1811 r.
Acta	– <i>Akta albo sprawy sądów miasta knyszyńskiego 1553–1580</i> , t. I, oprac. J. Maroszek [w:] <i>Prace Białostockiego Towarzystwa Naukowego</i> , nr 41, Białystok 1999
AGAD	– Archiwum Główne Akt Dawnych
APŁ	– Archiwum Państwowe w Łodzi
Artykuły	– B. Groicki, <i>Artykuły prawa majdeburskiego które zowią Speculum Saxonom</i> , wyd. K. Koranyi, <i>Biblioteka Dawnych Polskich Pisarzy Prawników</i> , t. 2, Warszawa 1954
AUW. Prawo	– <i>Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo</i>
B & P	– J. Bosanquet, C. Puller, <i>Reports of Cases argued and determined in the Courts of Common Pleas, and Exchequer Chamber, and in the House of Lords</i> , London 1800–1804
BGB	– <i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> , kodeks cywilny niemiecki z 1896 r.
BIDR	– „Bulletino dell’Istituto di Diritto Romano” ‘Vittorio Scialoja’
C.Th.	– <i>Codex Theodosianus</i>
Campbell	– J. Campbell, <i>Reports of Cases determined at Nisi Prius in the Courts of King’s Bench and Common Pleas and on the Home Circuit</i> , London 1809–1816
CC	– <i>Civil Code</i> , Kodeks Napoleona z 1804 r.
CDB	– <i>Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae</i>
CFR	– <i>Common Frame of References</i>
ChRL	– Chińska Republika Ludowa
Coll.	– <i>Collatio Legum Mosaicarum et Romanarum</i>
Cowper	– H. Cowper, <i>Reports of Cases Adjudged in the Court of King’s Bench; From Hilary Term, the 14th of George III, 1774, to Trinity Term, the 18th of George III, 1778 (both inclusive)</i> , London 1783
CPH	– „Czasopismo Prawno-Historyczne”
CzPKiNP	– „Czasopismo Nauk Penalnych i Prawa Karnego”
D.	– <i>Digesta</i>
d.k.k.	– kodeks karny z 1969 r.
d.k.p.k.	– kodeks postępowania karnego z 1969 r.
DCFR	– <i>Draft of the Common Frame of References</i>
DUC	– <i>Danish Underground Consortium</i>
Dz.Urz.	– Dziennik Urzędowy
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
EOG	– Europejski Obszar Gospodarczy
ETS	– Europejski Trybunał Sprawiedliwości
G.	– Gaius, <i>Institutiones</i>
Giur. It.	– „Giurisprudenza Italiana”
IVRA	– „IVRA. Rivista Internazionale di Diritto Romano e Antico”
k.c.	– kodeks cywilny z 1964 r.
k.c.k.p.	– kodeks cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r.

- k.c.w. – kodeks cywilny włoski (CCI)
- k.h. – kodeks handlowy z 1934 r.
- k.h.n. – kodeks handlowy niemiecki (HGB) z 1897 r.
- k.k. – kodeks karny z 1997 r.
- k.p.c. – kodeks postępowania cywilnego z 1964 r.
- k.p.k. – kodeks postępowania karnego z 1997 r.
- Kpł – Księga Kapłańska
- k.z. – kodeks zobowiązań z 1933 r.
- k.z.s. – kodeks zobowiązań szwajcarski (OR)
- KE – Komisja Europejska
- Keble – J. Keble, *Reports in the Court of King's-Bench at Westminster, from the XIIth to the XXXth Year of the Reign of our Late Sovereign Lord King Charles II*, London 1685
- KH – „Kwartalnik Historyczny”
- KN – Kodeks Napoleona z 1804 r.
- KNZ – Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów
- KPCh – Komunistyczna Partia Chin
- KPP – „Kwartalnik Prawa Prywatnego”
- Lb – Księga Liczb
- LNG – *Liquefied Natural Gaz*
- LQR – „Law Quarterly Review”
- MIH – Międzynarodowa Izba Handlowa
- MP – „Monitor Prawniczy”
- MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych
- n.e. – naszej ery
- NA – Archiwum Narodowe w Pradze
- NP – „Nowe Prawo”
- O.J. – *Official Journal of the European Communities*
- OSA – Orzecznictwo Sądów Administracyjnych
- OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego
- OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
- OSNCK – Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Karna
- OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna/Pracy
- OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich
- P [z numerem rozdziału] – *Pirmasis Lietuvos Statutas. Tekstai senąja baltarusių, lotynų ir senąja lenkų kalbomis*, ed. S. Lazutka, I. Valikonytė, E. Gudavičius, Vilnius 1991
- p.n.e. – przed naszą erą
- p.n.k.h. – powszechny niemiecki kodeks handlowy z 1861 r. (ADHGB)
- PECL – Principles of European Contract Law
- PGNiG – Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo
- PHS – „Právněhistorické Studie”
- PiP – „Państwo i Prawo”
- PKH – Prawo Kontraktów Handlowych
- Porządek – B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej*, wyd. K. Koranyi, *Biblioteka Dawnych Polskich Pisarzy Prawników*, t. 1, Warszawa 1953
- PPiA – „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji”
- Ppm. – Ustawa prawo prywatne międzynarodowe
- PS – „Przegląd Sądowy”
- PUG – „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego”
- PZS – „Przegląd Zagadnień Socjalnych”
- QOC Ltd. – Qatargas Operating Company Ltd.

- Raymond – R. Raymond, *Reports of Cases Argued and Adjudged in the Courts of King's Bench and Common Pleas, In the Reigns of The Late King William, Queen Anne, King George the First, and His present Majesty*, Savoy (London) 1743
- RBM – *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*
- RE – A. Pauly, G. Wissowa, W. Kroll, K. Witte, K. Mittelhaus, K. Ziegler, *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft: neue Bearbeitung*, Stuttgart 1894–1980
- RIDA 3e sér. – *Revue internationale des droits de l'antiquité 3e Série*
- RPEiS – „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”
- Salkeld – W. Salkeld, *Reports of Cases Adjudged in the Court of King's Bench with Some Special Cases in the Courts of Chancery, Common Pleas and Exchequer, Alphabetically digested under Proper Heads. From the First Year of K. William and Q. Mary to the Tenth Year of Queen Anne*, Savoy (London) 1742
- SAP – „Sborník Archivních Prací”
- SDHI – „Studia et Documenta Historiae Iuris”
- SN – Sąd Najwyższy
- SPI – Sąd Pierwszej Instancji ETS
- SRP – *Scriptores Rerum Polonicarum*
- SUB – *Schlesisches Urkundenbuch*
- t.j. – tekst jednolity
- T. – Ustawa XII Tablic
- T.R. – Term Reports, za: C. Durnford, E.H. East, *Reports of Cases Argued and Determined in the Court of King's Bench*, London 1787–1800
- Taunton – W.P. Taunton, *Reports of Cases Argued and Determined in the Court of Common Pleas and Other Courts*, London 1814–1823
- TFUE – Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej
- TR – „Legal History Review” / „Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis” / „Revue d'Histoire du Droit”
- TWE – Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską
- Tytuły – B. Groicki, *Tytuły prawa majdeburskiego*, wyd. K. Koranyi, *Biblioteka Dawnych Polskich Pisarzy Prawników*, t. 3, Warszawa 1954
- VL – *Volumina Legum*
- WE – Wspólnota Europejska
- Wj – Księga Wyjścia
- WPP – „Wojskowy Przegląd Prawniczy”
- ZGB – *Zivilgesetzbuch*, Szwajcarski kodeks cywilny z 1907 r.
- ZOPC – Zasady Ogólne Prawa Cywilnego
- ZP UKSW – „Zeszyty Prawnicze UKSW”
- ZSS – „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung”
- ZSS GA – „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung”
- ZSS KA – „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonische Abteilung”

OD REDAKCJI

Prezentujemy Państwu czwarty tom z serii *Z dziejów prawa*, tym razem poświęcony prawu zobowiązań. Dwadzieścia dwa artykuły zostały nadesłane z kilkunastu ośrodków uniwersyteckich Polski, Czech i Chorwacji. Spektrum zainteresowań Autorów, podobnie jak w poprzednim tomie, dotyczącym dziejów i współczesności prawa handlowego, jest bardzo szerokie. Prowadzone badania objęły prawo krajów europejskich, ale także Chin, Stanów Zjednoczonych i antycznego Izraela. Artykuły obejmują szeroko pojęte zagadnienia prawa zobowiązań od czasów opisywanych w Pięcioksięgu Mojżesza po współczesne regulacje Komisji Europejskiej. W pierwszej części książki zamieszczono teksty na temat prawa w przeszłości. Jej otwarciem są dwa artykuły poświęcone prawu antycznemu jako samodzielnemu tematowi badawczemu. Po nich następuje blok pięciu tekstów prezentujących wybrane zagadnienia prawa zobowiązań w Anglii i Czechach w średniowieczu i okresie nowożytnym, a także w I Rzeczypospolitej i w Stanach Zjednoczonych. Artykuł dotyczący Kodeksu Napoleona stanowi łącznik z trzema tekstami opisującymi prawo polskie w okresie międzywojennym. Oprócz rosnącej popularności tematów XX-wiecznych (okres międzywojenny i czasy PRL) w historii prawa można zaobserwować trend do prowadzenia porównań, zarówno synchronicznych, jak i diachronicznych. Druga część książki składa się z siedmiu artykułów, których Autorzy za cel przyjęli nakreślenie szerokiego tła porównawczego dla współcześnie obowiązujących instytucji prawnych. Na końcu zamieszczono trzy teksty omawiające wyłącznie zagadnienia współczesnego prawa.

Różnorodności tematycznej towarzyszy niejednorodna forma pisarska. Obok artykułów o gruntownej podbudowie źródłowej znajdują się teksty bliższe esejowi niż tradycyjnemu artykułowi z rozbudowanym aparatem krytycznym. Wielość tematów i form ich przekazywania, będąca oczywiście wyrazem indywidualności Autorów, może stanowić zachętę do sięgnięcia po książkę nie tylko dla wąskiej grupy specjalistów, ale także dla szerszego grona Czytelników pragnących pogłębić swoją wiedzę z zakresu dziejów prawa zobowiązań.

Maciej Miłucha, Kamil Stolarski

ZNACZENIE ŚREDNIOWIECZNEJ KANONISTYKI DLA PRAWA ZOBOWIĄZAŃ

Zobowiązanie to stosunek prawny między wierzycielem a dłużnikiem polegający na możliwości żądania przez wierzyciela od drugiej strony stosunku zobowiązaniowego, czyli od dłużnika, pewnego świadczenia; dłużnik zaś jest zobowiązany owo świadczenie spełnić.

Wyraża to polski kodeks cywilny w art. 353, który stanowi:

§ 1. Zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić.

§ 2. Świadczenie może polegać na działaniu albo na zaniechaniu.

Współczesne polskie prawo zobowiązań jest zawarte przede wszystkim w kodeksie cywilnym, będącym ustawą z 1964 r., wielokrotnie jednak nowelizowaną, zwłaszcza w ciągu ostatnich 20 lat, kiedy nastąpiła transformacja ustrojowa, porzucenie ustroju komunistycznego na rzecz powrotu do ustroju liberalno-demokratycznego i gospodarki rynkowej. To właśnie w gospodarce rynkowej prawo zobowiązań odgrywa niezwykle doniosłą rolę. Wszystkie działy prawa cywilnego są ważne, ale prawo zobowiązań przypada szczególna rola. Normuje ono obrót prawny towarami i usługami, który jest podstawą życia gospodarczego. W gospodarce rynkowej następuje nieustanny przepływ towarów i usług, dokonujący się przy użyciu instytucji prawa zobowiązaniowego. Aby gospodarka ta mogła należycie funkcjonować, nieustannie są zawierane umowy, z którymi wiąże się wymiana towarów i usług. Wielką rolę w tej wymianie odgrywa pieniądź, dzisiaj – jak wiadomo – bezgotówkowy, często elektroniczny.

Współczesne prawo zobowiązań opiera się na kilku fundamentalnych zasadach. Należą do nich:

- 1) różnorodność źródeł zobowiązań (umowy, delikty, inne zdarzenia prawne);
- 2) zasada swobody umów¹;
- 3) konsensualność zobowiązań umownych i ograniczony formalizm;

¹ Art. 353¹. Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego.

- 4) ochrona dobrej wiary;
- 5) odpowiedzialność majątkowa dłużnika.

Nie są to bynajmniej nowe zasady. Ich genezy można się doszukiwać w starożytności, przede wszystkim w prawie rzymskim, w którym prawo zobowiązań osiągnęło wysoki poziom rozwoju. Z prawa rzymskiego pochodzi przecież definicja zobowiązania aktualna do dziś:

I. 3, 13 pr. *Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura.*

Zobowiązanie jest węzłem prawnym, który zmusza nas do świadczenia czegoś zgodnie z prawami naszego państwa².

Rzymianie jako pierwsi odróżniali zobowiązania *ex contractu* i *ex delicto*. Źródłem pierwszych były kontrakty, a więc umowy, zaś źródłem tych drugich – czyny niedozwolone, delikty. Z czasem okazało się, że taki dychotomiczny podział źródeł zobowiązań nie wystarcza. Zaczęto więc wskazywać, że zobowiązania powstają także z innych przyczyn. Sławny rzymski jurysta Gaius określił je terminem *variae causarum figurae*, zaliczając do nich *quasi*-kontrakty i *quasi*-delikty³. Ten poczwórny podział źródeł zobowiązań przyjęto w kodyfikacji cesarza Justyniana z VI w., którą w średniowieczu zaczęto nazywać terminem *Corpus iuris civilis*.

Dla Rzymian umowa (*pactum, conventio*) sama przez się zasadniczo nie gwarantowała jednak powstania zobowiązania w znaczeniu prawnym. Wystarczała tylko w przypadku kontraktów konsensualnych. Zasadą prawa rzymskiego było *ex nudo pacto actio non nascitur* („z nagiej umowy nie rodzi się skarga sądowa”); (*Sent. Paul.* 2, 14, 1)⁴. Tymczasem dzisiaj w prawie zobowiązaniowym obowiązuje reguła przeciwna. Jest nią zasada swobody umów i konsensualizm, co oznacza, że *ex nudo pacto actio nascitur* („z samej nagiej umowy rodzi się skarga sądowa”). Ta reguła stanowi wytwór prawników średniowiecznych, w szczególności kanonistów⁵.

Kanoniści zajęli się paktami, umowami, w związku ze sprawą przysięgi (*sermo, iuramentum*). Przysięga jest to uroczyste zaręczenie prawdziwości złożonego oświadczenia przez odwołanie się do Boga. Miała ona dla przysięgającego charakter wiążący. Niedotrzymanie przysięgi uznawano za grzech śmiertelny, z którym wiązała się kara wieczystego potępienia w życiu pozagrobowym, zaś w życiu doczesnym – surowa kara za krzywoprzysięstwo. W praktyce prawnej średniowiecza przysięgi sakralnej często używano do umocnienia zawartych umów⁶. Kanoniści uznali jednak, że nie jest ona w istocie potrzebna, aby zobowiązanie umowne było w pełni ważne.

Już Gracjan w swoim Dekrecie, zredagowanym w pierwszej połowie XII w.⁷ stwierdzał, że śmiertelnie grzeszy ten, kto odstępuje od umowy (*mortaliter peccat recedendo*

² W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Brier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009, s. 427.

³ *Ibidem*, s. 429. Zob. też: W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, wyd. 2, Warszawa 1995, s. 251.

⁴ W. Litewski, *Rzymskie prawo*, s. 250; K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, wyd. 5, Warszawa 1997, s. 412.

⁵ P. Ourliac, J. De Malafose, *Histoire du droit privé*, t. I: *Les obligations*, 2e édition, Paris 1969, s. 86 i n.

⁶ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. I: X–XVIII w., Kraków 1997, s. 314.

⁷ Według A. Vetulaniego Dekret Gracjana powstawał etapami w latach 1120–1140. Por. A. Vetulani, *Dekret Gracjana i pierwsi dekretyści w świetle nowego źródła*, Warszawa 1955, *passim*. O powstaniu Dekretu Gracjana zob. też: A. Winroth, *The making of Gratian's Decretum*, Cambridge 2007, *passim*.

a pacto; C. 22, q. 1, c. 17 *v. predicandum*)⁸. Według Gracjana niedotrzymywanie przyrzeczeń było równoznaczne z krzywoprzysięstwem (*peierat qui aliter facturus est quam promittit*; C. 22 q. 5, c. 1)⁹. W tym samym dokumencie znajdujemy stwierdzenie, że między zwykłym przyrzeczeniem a przysięgą Bóg nie czyni żadnej różnicy (*inter simplicem loquelam et iuramentum Deus non facit differentiam*; C. 22, q. 5, c. 12)¹⁰.

Poglądy Gracjana przejęli jego uczniowie i następcy – dekretyści. Komentator Dekretu Gracjana, Huguccio (zm. 1210), dekretysta, w swojej *Summa Decreti* wyraził pogląd, że udzielone drugiej osobie zwykle przyrzeczenie wiąże przyrzekającego; niedotrzymanie udzielonego przyrzeczenia (obietnicy) jest kłamstwem, a więc grzechem śmiertelnym¹¹. On też, opierając się na kanonie Gracjana: C. 12, q. 2 c. 66 *inc. quicumque suffragio*, sformułował zasadę: *ex nudo pacto oritur actio* („z czystej umowy rodzi się skarga sądowa”), co oznacza, że sama umowa rodzi zobowiązanie prawne. Z zasady *ex nudo pacto oritur actio* wywodziła się kolejna zasada, a mianowicie – *pacta sunt servanda*.

Zasada *pacta sunt servanda* (*pacta servanda sunt*) to fundamentalna zasada prawna, nie tylko prawa zobowiązań, ale każdego innego prawa, w którym są stosowane umowy jako źródło stosunków prawnych. Zazwyczaj zasada ta jest wiązana z osobą Hugona Grocjusza, prawnika holenderskiego z XVII w., który uznał ją za fundament prawa międzynarodowego (*ius gentium*, „prawa narodów”), a więc za podstawę stosunków między państwami. Zasada *pacta servanda sunt* nie jest jednak wynalazkiem Grocjusza. Została ona wyrażona 400 lat przed nim w Dekretalach Grzegorza IX, kodyfikacji prawa kanonicznego z 1234 r.

W Dekretalach Grzegorza IX w księdze I figuruje obszerniejszy tytuł 35 *De pactis* (O umowach)¹². Zawiera on kilka istotnych dla historii prawa zobowiązań artykułów, które w oryginale są określane łacińskim terminem *capitula* (*sing. capitulum*). Otóż w *capitulum primum* – w artykule I tego tytułu – została wyrażona zasada *pacta sunt servanda*. Ma ona brzmienie: *Pacta quantumcumque nuda servanda sunt* („Umowy jakkolwiek nagie winny być dotrzymywane”). W artykule tym, na samym końcu, figuruje stwierdzenie: *Pax servetur, pacta custodiantur* („Pokój jest zachowany, gdy zachowane są umowy”)¹³.

Konsekwencją obowiązku dotrzymywania umów był skutek w postaci ochrony prawnej obowiązku powstałego w wyniku umowy. Ochrona prawna zobowiązania umownego to w istocie ochrona sądowa. Wspomniane Dekretały Grzegorza IX nakładały więc na sędziów obowiązek działania mającego sprzyjać wykonywaniu umów. W *capitulum tertium* wspomnianego tytułu *De pactis* figurowała zasada: *Iudex debet studiose agere, ut promissa adimpleantur* („Sędzia winien gorliwie starać się, aby przyrzeczenia były dotrzymywane”)¹⁴.

⁸ *Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda, Pars prima: Decretum Magistri Gratiani*, ed. E. Friedberg, Leipzig 1922, col. 866.

⁹ *Ibidem*, col. 883.

¹⁰ *Ibidem*, col. 886.

¹¹ P. Ourliac, J. De Malafosse, *Histoire du droit privé*, s. 87.

¹² *Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda, Pars secunda: Decretalium collectiones*, ed. E. Friedberg, Leipzig 1922, col. 203–206.

¹³ *Ibidem*, col. 203. Zob. W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Brier, *Prawo rzymskie*, s. 431.

¹⁴ *Corpus iuris canonici, Pars secunda*, col. 204.